

Aanzet toekomststrategie Coöperatie Energiek Leiden

Inhoud

Achtergrond.....	2
Context: de rol van energiecoöperaties in de energietransitie	2
Ons toekomstperspectief: Local4Local	2
Ontwikkelscenario's.....	3
Scenario 0: Leiden zonder energiecoöperatie	3
Scenario 1: Energiek Leiden als dienstenorganisatie voor besparing en warmte	4
Scenario 2: Energiek Leiden als zelfstandig productiebedrijf in een Local4Local-context....	7
Conclusie.....	9
Volgende stappen	9

Datum: 7 oktober 2024

Status: 4^e Concept, ter bespreking met de ALV (15 okt)

NB: dit is een werkdocument waarin nog wijzigingen zullen worden doorgevoerd.

Achtergrond

De samenwerking tussen Energiek Leiden en de gemeente Leiden is relatief nieuw. In het kader van de zogenoemde 'opgroeiruimte' kijken we van beide kanten hoe die samenwerking zich verder kan ontwikkelen. Daarbij staat het gemeenschappelijk doel centraal: een energieneutrale en CO₂-vrije stad

Met dit document doet Energiek Leiden een aanzet voor een mogelijk organisatiemodel waar wij ons als coöperatie naartoe kunnen ontwikkelen, binnen en buiten de kaders van de samenwerking.

Context: de rol van energiecoöperaties in de energietransitie

Een energiecoöperatie neemt als derde partij in de energietransitie, naast markt en overheid, een unieke positie in. Een energiecoöperatie is stevig lokaal geworteld, kent de situatie in de wijken en buurten en wordt door bewoners doorgaans als betrouwbare, objectieve en nabije partij gezien bij advies over besparing en verduurzaming. De coöperatie is een democratische, voor iedereen toegankelijke organisatie en kan daardoor een spreekbuis voor bewoners zijn. De leden van een (opwek)coöperatie kunnen bovendien besluiten direct te leveren aan hun leden en daarbij, (kostprijs+) door zonder winstoogmerk te werken. De baten uit de verkoop van eigen opwek stromen terug naar de gemeenschap in de vorm van rente op inleg of een omgevingsfonds, in plaats van (buitenlandse) aandeelhouders. In al deze aspecten onderscheidt de energiecoöperatie zich dus van commerciële marktpartijen.

Ons toekomstperspectief: Local4Local

Met al deze kenmerken vormt de energiecoöperatie de kern van een ander energiesysteem, Local4Local, waarin duurzame energie lokaal wordt opgewekt, opgeslagen en gedeeld. In dit systeem werken burgers, bedrijven, lokale overheden, maatschappelijk vastgoed en (publiek, regionaal) warmtebedrijf samen. Ze hebben democratisch zeggenschap over hun energiesysteem via energiegemeenschappen. Deze energiegemeenschappen hanteren een eerlijke, stabiele prijs voor stroom en warmte gebaseerd op kostprijs, zonder winstoogmerk en transparant voor haar leden. De nieuwe energiewet geeft hiervoor ook een juridische basis door energiegemeenschappen te erkennen en de mogelijkheid te geven te functioneren als energieleverancier.

Energiek Leiden heeft een aantal flinke stappen gezet om deze rol binnen een nieuw energiesysteem te in te vullen, door het initiatief te nemen voor de oprichting van de regionale coöperatie (Rijnland Energie) en de aankoop van eigen opwekcapaciteit (De Watergeuzen). Momenteel werken we aan een nieuwe stap richting Local4Local door te participeren in batterijen in lokaal eigendom (als oplossing voor netcongestie) en de ontwikkeling van een zonneweide.

Ontwikkelscenario's

Energiek Leiden kan zich in de komende jaren op verschillende manieren ontwikkelen. Hieronder schetsen we 3 toekomstscenario's

Scenario 0: Leiden zonder energiecoöperatie

Er zijn verschillende redenen te bedenken waarom Energiek Leiden zou kunnen ophouden te bestaan. De gemeente Leiden kan of wil geen geld meer vrijmaken voor een energiecoöperatie; Energiek Leiden slaagt er niet in andere financiële bronnen aan te boren of het ontbreekt aan menskracht om vanuit het bestuur de coöperatie te leiden en de coöperatieve taken uit te voeren. De situatie is dan als volgt:

Lokaal eigendom is een belangrijke voorwaarde voor een rechtvaardige en inclusieve energietransitie. Zonder energiecoöperatie is aan deze voorwaarde niet te voldoen, omdat een juridische entiteit hiervoor ontbreekt. Energieopwek in lokaal eigendom via De Watergeuzen blijft bestaan, en de huidige participatiehouders houden hun aandeel, omdat de regionale coöperatie drijft op meerdere lokale coöperaties. Andere mogelijkheden voor opwekprojecten in lokaal eigendom vervallen bij afwezigheid van een lokale coöperatie. De gemeente kan mogelijk een gemeentelijk energiebedrijf opzetten dat lokale opwek realiseert en waarin bewoners kunnen participeren.

De energiecoöperatie is een lokaal gewortelde, bottom-up beweging die zorgt voor slagkracht in de wijken en bewustwording van en participatie in de energietransitie. De energiecoöperatie geeft daarmee een toegang tot de fijnmazige sociale netwerken in de wijken. Deze kanalen vallen weg wanneer de energiecoöperatie ophoudt te bestaan. De werving en coördinatie van **Energiecoaches en Energiefixers** stopt. De gemeente Leiden, de woningcorporatie of een welzijnsinstelling zet zelf vrijwilligers in als Energiefixer en Energiecoach, of huurt een commerciële partij in om deze taken uit te voeren.

Het stimuleren van **collectieve acties** in de wijken door de (huidige) buurtinitiatiefcoaches vervalt, wordt overgenomen door de gemeente of een welzijnsinstelling of wordt overgelaten aan vrijwilligers in de wijken. We verwachten dat dat in alle gevallen zal leiden tot vertraging.

Er is voor de gemeente geen centraal aanspreekpunt van bewoners met voldoende kennis van het **warmtedossier**. De ontwikkeling van kleinschalige lokale bronnen en warmtenetten kan hierdoor stagneren. De onderlinge uitwisseling van kennis en expertise in de warmtewerkgroep van Energiek Leiden, bestaande uit lokale warmteinitiatieven, wordt niet meer gefaciliteerd en de belangenbehartiging van Energiek Leiden in het warmtedossier stopt. De belangen van bewoners worden niet meer ingebracht in de Leidse Warmtewissel. Als alternatief moet er begeleiding worden gezocht op regionaal of landelijk niveau, bijvoorbeeld bij de koepel van energiecoöperaties.

Het verdwijnen van de activiteiten van Energiek Leiden zal in zijn algemeenheid leiden tot een verzwaring van de ambtelijke takenlast, minder betrokkenheid onder de bewoners en minder uitwisseling tussen overheid en bewoners.

Impact van de coöperatie in scenario 0¹

- CO₂-emissiereductie: 0
- Maatschappelijke impact: geen
- Ontzorging voor de gemeente, woningcorporaties, eigenaren van maatschappelijk vastgoed etc.: geen

Scenario 1: Energiek Leiden als dienstenorganisatie voor besparing en warmte

Als coöperatie zien wij het aanjagen van de overstap naar een energieneutrale stad in de eerste plaats als een taak van de (lokale) overheid, waarbij verschillende partijen deeltaken uitvoeren. Energiek Leiden is opgericht uit zorg over de trage voortgang van de energietransitie, het gebrek aan resultaat en het achterblijven van grote groepen bewoners. Met onze activiteiten (en volgens onze eigen inzichten) vullen we voor de gemeente Leiden een deel van de uitvoeringsagenda in.

Je zou dit scenario ook het Breder & Beter-scenario kunnen noemen. Energiek Leiden blijft in dit scenario een organisatie die zich richt op energieadvies en hulp bij **besparing** (energiecoaches, energiefixers, Duurzame Huizendagen, een energieloket, bewonerscommunicatie, een duurzaamheidscentrum). Deze taken hebben tot doel het bestrijden van energiearmoede (energierekening omlaag brengen), het omlaag brengen van de CO₂-uitstoot door efficiënter gebruik van energie en de voorbereiding op de warmtetransitie (isolatie en warmte gaan altijd samen). Er liggen ook kansen op het gebied van de versterking van het netwerk in Leiden, duurzame mobiliteit, hergebruik van zonnepanelen, zon-op-dak en solar carports, in samenwerking met Zon op Leiden. Al deze taken zouden kunnen worden gebundeld in een integraal energieloket. Tegelijkertijd vraagt dit scenario, met de huidige begroting, om scherpere keuzes (taken waarin we minder efficiënt zijn afstoten?), of aanvullende financiering.

We verwachten in dit scenario effectiever te kunnen worden ten opzichte van de huidige situatie, doordat we door ervaring efficiënter kunnen werken. Ook kunnen we onze impact vergroten door nieuwe doelgroepen aan te spreken, zoals studenten en zwaarder in te zetten op de bestrijding van energiearmoede. Samen met de gemeente onderzoeken we subsidies die gezamenlijk aan te vragen zijn, bijv. Interreg Noordwest-Europa *Slimme en rechtvaardige energietransitie (energie-efficiëntie, hernieuwbare energie)* voor opwek en de opvolgers daarvan.

Op het gebied van **warmte** ontwikkelen we ons tot partij die bewonersbelangen inbrengt bij de doorontwikkeling van de warmtevisie en de realisatie van warmteoplossingen. Onze focus daarbij ligt op het stimuleren van alternatieven voor de grootschalige hoogtemperatuurwarmtenetten aan de ene en de individuele oplossingen (warmtepompen) aan de andere kant. Die alternatieven zijn collectieve kleinschalige, flexibele wijk- of buurtwarmtenetten op lokale laagtemperatuurbronnen die warmte en koeling integreren (5^e generatiewarmtenetten), bij voorkeur met een coöperatieve opzet. We hebben al een start gemaakt met onze warmtewerkgroep waarin 7 wijkwarmte-initiatieven hun plannen ontwikkelen en het aanstellen van een strategisch warmte-adviseur.

Scenario 1 is een logische stap op weg naar scenario 2. We bereiden ons voor op een Local4Local-situatie, waarin besparing opwek/delen/leveren van elektriciteit, warmtenetten en (bijvoorbeeld) vergisting één samenhangend energiesysteem vormen. Voor warmte betekent dit,

¹ We werken momenteel aan een dashboard dat de CO₂-emissiereductie zichtbaar maakt.

dat we bijvoorbeeld in samenwerking met expertbedrijven een warmteservicebedrijf ontwikkelen voor het technisch beheer van de (coöperatieve) wijkwarmtenetten.

Aansluiting bij de warmtetransitievisie en handelingsperspectief energietransitie (2020)

Dit scenario past bij de Transitievisie Warmte waarin de gemeente aangeeft: “In onze aanpak staat op de korte termijn geen grootschalige uitrol van nieuwe technieken op het programma, maar juist pilots op kleine schaal, die op termijn kunnen worden uitgebreid.” Als concrete acties noemt de Transitievisie: focus op kostenefficiënte isolatie; investeren in het opzetten en uitbreiden van netwerken in de wijk; stimuleren en ondersteunen van bewoners met gerichte (bewustwordings)acties; per doelgroep zorgen voor een aanspreekpunt in de wijk en starten met energie uit de wijk. De activiteiten van Energiek Leiden sluiten hier naadloos bij aan.

In het handelingsperspectief wordt daarnaast gesproken van een besparingsdoel van 30% en omschakelen van 1500 woningen per jaar; inzet van nieuwe technologieën; voor de korte termijn te kiezen voor het activeren van de stad en kleine successen; particuliere woning- en vastgoedeigenaren stimuleren bij isolatie; realisatie van zo duurzaam mogelijke bronnen op een zo kort mogelijke termijn voor ieder warmtenet in Leiden; het stimuleren van besparing van warmte en elektriciteit in de gebouwde omgeving met een totale energiebesparing van 31%. Ook hier sluiten de voorgenomen activiteiten van Energiek Leiden dus bij aan.

Randvoorwaarden voor scenario 1

Zoals gezegd zien wij het aanjagen van de energietransitie als een overheidstaak die door verschillende partijen wordt uitgevoerd. Voor de deeltaken die Energiek Leiden uitvoert zien wij de volgende randvoorwaarden:

Financiering door de gemeente, aangevuld met ander geldstromen. Voor acties rond bewustwording, besparing en ondersteuning van consumenten bij de overstap naar duurzame energie, zoals de Energiecoaches en Energiefixers die uitvoeren, is op dit moment geen business case mogelijk, dat zien we overal in Nederland; er moet altijd geld bij. In dit scenario komt deze financiering van de gemeente (bijvoorbeeld vanuit landelijke subsidies) en kijkt de coöperatie naar mogelijkheden voor kleinere subsidies voor bijvoorbeeld acties via Fonds1818, de Rabobank, het Druckerfonds of de provincie. Ook voor de ontwikkeling van warmte is op dit moment geen verdienmodel, maar zijn we aangewezen op landelijke of Europese subsidies. Vanuit het lokale warmteservicebedrijf ontstaat een (bescheiden) geldstroom die wordt ingezet voor de ontwikkeling van nieuwe kleinschalige collectieve wijkwarmtenetten en voor verduurzamingsacties.

Overige randvoorwaarden:

- Nauwe samenwerking met de gemeente, bijvoorbeeld tijdige signalering bij aanbestedingen, zodat Energiek Leiden een realistische kans heeft zich te positioneren voor een opdracht.
- Activering van andere partijen in de stad om de samenwerking mogelijk te maken (bv. de woningcorporaties, MKB, onderwijs).
- Ondersteuning bij het aanvragen van landelijke en Europese subsidies.
- Ruimte om een serieuze bijdrage te leveren aan de inhoud van het warmteprogramma en de voorbereiding daarvan.

Impact van de coöperatie in scenario 1

CO₂ -emissiereductie

Ca. 8 % van de totale jaarlijkse reductie in Leiden. Dit neemt elk jaar toe door hogere efficiëntie en het vliegwieleffect.² Deze CO₂-emissiereductie is het gevolg van de activiteiten van energiehulpen en andere ondersteuners, powered by Energiek Leiden³ en komt voort uit Duurzamer gedrag, individueel of gezamenlijk uitgevoerde energiebesparende maatregelen en PV en hogere participatie aan kleincollectieve warmteoplossingen.

Maatschappelijke impact voor inwoners

- bewustwording van de noodzaak en de mogelijkheden tot verduurzaming en vliegwieleffect
- Energiearmoede en welzijn door fixers en coaches (duurzaam gedrag en wooncomfort omhoog, energierekening / financiële zorgen / gezondheidsklachten omlaag⁴)
- Sociale verbinding in de buurt door buurtinitiatieven
- Kennisverspreiding en opleiding (staf, vrijwilligers, leden en energiedoeners)

Impact voor gemeente

- Ontzorging van gemeente Leiden en besparing op overhead
- Bewustwordings- en participatietaken energietransitie versnellen / verbreden Voorbeeldfunctie (image) gemeente Leiden
- participatie en deelname door bewoners, stevigere samenwerking met andere energiedoeners in de stad
- Groter bereik onder studenten

Impact voor woningcorporaties en particuliere verhuurders

- ontzorging woco's
- besparing door de energiehulpen (coaches en fixers)

² Schatting. Rapport van CEL in voorbereiding: Coöperatie Energiek Leiden: Techniek en Verduurzaming 2024

³ Energiehulpen (energiecoaches voor huurders en particuliere eigenaren, energiefixers voor huurders van woco's, warmtepomp-sprekuren en Leidse Duurzame Huizen Dagen) en ondersteuners van buurtinitiatieven en warmteinitiatieven. Dit betreft zowel onbetaalde vrijwilligers als betaalde krachten.

⁴ Energiehulporganisaties die vanuit een lokaal initiatief zijn gestart zijn effectiever in het bereiken van bovenstaande effecten. Ook energiehulporganisaties die vijf jaar of langer actief zijn in dezelfde plaats zijn effectiever, hetgeen pleit voor continuering (TNO 2024 R11200).

Scenario 2: Energiek Leiden als zelfstandig productiebedrijf in een Local4Local-context

Huidige situatie: Energiek Leiden is als lid aangesloten bij Rijnland Energie en beslist getrappt mee over twee windmolens in 100% lokaal eigendom. Die bieden voldoende opbrengst voor een bescheiden rente-uitkering aan participanten en een dito omgevingsfonds voor duurzame lokale projecten. We zien mogelijkheden om hetzelfde te doen met de plaatsing van batterijen, waarin Rijnland Energie voor 50% zal participeren. De realisatie daarvan (in samenwerking met Liander) wordt eind 2025 verwacht. Daarnaast zal Energiek Leiden participeren in de ontwikkeling van een nog te ontwikkelen zonneweide. Dit zijn voorbeelden van wat een productiecoöperatie kan bereiken.

Vanuit deze startsituatie zouden we ons stap-voor-stap, gedurende een periode van bijvoorbeeld tien jaar kunnen ontwikkelen tot een energiecoöperatie met eigen en gedeelde assets die zorgen voor een (min of meer) stabiele financiële basis. Het is dus nadrukkelijk een groeiscenario, waarbij we gebruik kunnen maken van ontwikkelfondsen en steun vanuit het pilotproject van de landelijke koepel. Het scenario vraagt om inhuur of samenwerking met andere, professionele organisaties die diensten leveren.

We realiseren ons dat **grootschalige (winstgevende) opwek** die buiten de randstad de energiecoöperaties een solide zelfstandige basis geeft, binnen de gemeentegrenzen van Leiden om verschillende redenen onhaalbaar is. De regionale samenwerking met andere lokale coöperaties binnen Rijnland Energie biedt meer kansen. Daarom zetten we in dit scenario in op een provinciale lobby voor het realiseren van OER-projecten (opwek op rijksgronden, in dit geval o.a. langs de A4).

Daarnaast intensiveren we lokaal de **kleinschalige opwek** door de samenwerking met Zon op Leiden uit te breiden waar het gaat om zon-op-dak, zon-op-maatschappelijk vastgoed (hier sluiten we aan op het beleid van de provincie Zuid-Holland), solar carports en laadpalen in coöperatief beheer. Die activiteiten breiden we uit met diensten op het gebied van deelmobiliteit en thuis- of buurtbatterijen. Het einddoel van dit scenario is een Local4Local-situatie, waarin verschillende energiegemeenschappen in de stad met behulp van smart grids en geïntegreerde energieoplossingen (combinaties van warmte en elektriciteit) coöperatief en collectief energie opwekken, opslaan en verkopen voor kostprijs+.

In dit scenario blijven de **besparingsactiviteiten** (Energiefixers, Energiecoaches en acties voor bewustwording/voorbereiding op andere manieren van verwarming) een vast onderdeel van het takenpakket. Deze worden deels gefinancierd door de opbrengsten van de energieopwek en deels (omdat het een overheidstaak betreft) door de gemeente Leiden. Om meer continuïteit te waarborgen streven we naar het verminderen van de vrijwillige inzet en het verhogen van betaalde taken binnen een sociaal bedrijf.

Voor **warmte** is het takenpakket hetzelfde als in Scenario 1: belangenbehartiging, visieontwikkeling en het stimuleren van 5^e generatie warmtenetten, maar gezien de ontwikkelingen bij de gemeente rond kavelverdeling, de oprichting van een publiek warmtebedrijf, houden we er rekening mee dat we een grotere rol moeten spelen om de belangen van bewoners te behartigen.

Aansluiting bij het handelingsperspectief energietransitie (2020)

De gemeente geeft in het Handelingsperspectief energietransitie aan te streven naar 10% extra

duurzame opwek per jaar. Daarnaast wordt genoemd: streven naar een forse groei van het aantal huizen, bedrijven en instellingen dat hun eigen energie (warmte en/of elektriciteit) opwekt; het vergroten van de bewustwording bij inwoners, eigenaren en organisaties dat er grote duurzame veranderingen in de gebouwde omgeving op de planning staan en hen daarin inzicht te geven wat zij daarin kunnen bijdragen; het ontwikkelen van verschillende wijkaanpakken, met als doel om inwoners, eigenaren en organisaties te informeren, activeren en te betrekken. Ook hier zien we vele aanknopingspunten bij de voorgenomen activiteiten van Energiek Leiden.

Randvoorwaarden

Om zich te ontwikkelen tot een volwaardig, financieel zelfstandig productiebedrijf heeft Energiek Leiden minimaal enkele jaren nodig. Tijdens de ontwikkelfase is voor dit scenario subsidie nodig, en ook hier zal die vanuit (lokale/landelijk/Europese) overheid moeten komen, aangevuld met cofinanciering vanuit andere bronnen. We richten ons echter nadrukkelijk op haalbare business cases die het mogelijk maken om als energiecoöperatie financieel op eigen benen te staan. De basis daarvoor ligt in de exploitatie van opwek, naar voorbeeld van Deltawind. Daarvoor moet wel de mogelijkheid geboden worden, terwijl we nu merken dat bijvoorbeeld coöperatieve opwek op rijksgronden (OER-project) heel moeizaam is.

Overige randvoorwaarden:

- Toewijzing of reservering van daken en grond
- Gemeente neemt belemmeringen wet op het gebied van vergunningen en andere regelgeving.

Impact van de coöperatie in scenario 2

CO₂-emissiereductie

Vele malen groter dan in de andere scenario's dankzij directe opwek van zonnedaken, grootschalige opwek in regionaal verband en kleinschalige, lokale collectieve warmteoplossingen door de warmteinitiatieven.

Financieel

Revenuen uit opwek komen terecht bij participanten uit de omgeving en in een omgevingsfonds. De leden beslissen welke duurzame projecten daarmee gefinancierd worden.

Maatschappelijke impact

Zoals in scenario 1, maar sterker

Impact voor de gemeente

- Ontzorging door uitvoering zonnedaken op gemeentelijk vastgoed
- Rol van gemeente naar maatschappelijk vastgoed: ontzorging en besparing
- Voldoen aan lokaal eigendom intentie (Klimaatakkoord)

Conclusie

Er staan voor Energiek Leiden in de komende jaren 3 scenario's open, die grofweg neerkomen op opheffing, op de huidige voet doorgaan (maar efficiënter en professioneler werken) of doorgroeien naar een financieel zelfstandige organisatie binnen een Local4Local-setting. In scenario 1 en 2 blijft – in elk geval de komende jaren – financiële ondersteuning nodig, vanuit de gemeente en vanuit andere bronnen.

Scenario 1 is vooralsnog het voorkeursscenario van Energiek Leiden, met als nadrukkelijke wens om op termijn te kunnen doorgroeien naar scenario 2. In beide scenario's is samenwerking met de gemeente, binnen een netwerk van lokale en regionale partijen in de energietransitie aan gezamenlijk overeengekomen doelen noodzakelijk.

Volgende stappen

- Bespreking met de leden
- Eventuele aanpassingen op verzoek van de leden doorvoeren
- Akkoord van het bestuur
- Bespreken met de gemeente
- Definitief document delen met de leden
- Bespreken met de wethouder.